

Türkiye Cumhuriyeti'nin 93. yılında düzenlenen etkinlikler bağlamında bana da Ankara İTÜ Evi'nde "Cumhuriyet'e Giden Yol" konulu bir konuşma görevi verildi. Orada söyleyeceklerimi kısa da olsa yazmak istedim. Öncelikle şunu belirtmem gerekiyor: Cumhuriyet, 175 yıl öncesine kadar "yerli ve milli" bir kavram değildi. O tarihten beri sözlüğümüze girdi. Onu hâlâ yerli ve millî saymayanlar var. Onun yerine padişahlık ve halifelik benzeri, sözün tek bir kişiden kesildiği rejimin özlemine çekenler olduğu görülüyor. Bütün dünyada özgürlük, demokrasi ve insan hakları kavramları güçlenip yayılırken bu geriye dönüş çabalarının başarıya ulaşmasını ummak boş hayaldir...

Aslına bakılırsa Osmanlılardaki sultanlık rejimi de yerli ve milli değildi. Halil İnalçık, bütün mülkün bir ailenin malı olması ve hükümdarlığın babadan oğla geçmesi usulünün Hint-İran devletlerinden alındığını yazıyor. Halifelik de Osmanlılara 16. Yüzyılda getirildi. O da milli ve yerli sayılmaz. Bunlar millî hayatımızdan çoktan çıktılar.

Cumhuriyet insanlığın ileri bir aşamasıdır

Cumhuriyet, maddi servetlerin bölüşülmesinde söz hakkına sahip olmanın kavgasından doğdu. İlk ve Ortaçağ'da da, bugünkünden farklı yanları olmakla birlikte bu kavram biliniyordu. Ancak bu cumhuriyetler yalnızca hür vatandaşların cumhuriyeti veya demokrasisi idi. Bir zamanlar demokrasinin en iyi modeli sayılan Atina'da insanların dörtte üçü yönetimde ve bölüşümde hiçbir hakları olamayan köle nüfustan oluşuyordu.

Yönetimin serbest seçimlerle belirlendiği ilk cumhuriyetin Amerika Birleşik Devletlerinde kurulması, İngiliz sömürge yönetiminin koyduğu ağır vergilere isyanın bir sonucudur. Çağdaş Cumhuriyetlerin kurulabilme için feodal sömürüye ve onun yönetim biçimi olan mutlakiyete isyan eden bir burjuva sınıfının tarih sahnesine çıkması gerekiyordu. Bu gelişme İngiltere'de yavaş oldu fakat Fransa'da kanlı bir ihtilalle sonuçlandı. Cumhuriyetçiliği dünyaya Fransız ihtilali yaydı.

Bu uzak yakın hemen bütün ülkelerde bir yanardağ etkisi yaptı. Püsküren lavların önünde köklü hanedanlar bile dayanamadı Taç ve tahtlar yerlerde sürüklendi... Dünyada hiçbir ülke yoktur ki, anayasasında Fransız İhtilali'nin yarattığı kavramlar yazılı olmasın. Burjuvazinin önderliğinde siyaset sahnesine çıkan emekçiler yaklaşık 100 yıl sonra Paris'te modern çağların ilk komün devletini bile kurdular. Osmanlı aydınlarından kimileri o tarihlerde Avrupa'da bu olaya tanık oluyorlardı...

Tanzimat bir sıçrama yarattı

Osmanlı aydınları, Avrupa'dan, özellikle de Fransa'dan cumhuriyet felsefesini ve uygulamalarını alıp getirmezlerse, zaten gerilemekte olan devletin ayaklar altında kalacağını anladılar. 1839'da Padişah'ın eline bir ferman verip Gülhane'de okutturan Mustafa Reşit Paşa "Biz medeniyetsiz hiçbir şey olamayız. O medeniyet de sadece Avrupa'dan bize gelebilir. Türkiye için en büyük iş, reaya meselesidir. Eğer reaya verilmesi gereken hak ve hürriyetlerden bahsetsem ülkemde bana kötü bir Müslüman olarak bakılır" diyordu. Onun getirdiği kurumlarda yetişen, medeniyetçilikle olgunlaşan Şinasi, Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal, Ali Paşa ve Fuat Paşa gibi o zamanın aydınları köklü fikir hareketleriyle imparatorluğu kurtarmaya çalıştılar. Şinasi, bir şiirinde Reşit Paşa'yı "Ahali-i fazlın reisi cumhuru" olarak niteliyordu. Şinasi 1862'de yayımına başladığı Tasviri Efkâr gazetesinde şöyle yazdı (Bugünkü dille):

"Devlet ulusun temsilcisi olarak işleri yönetir ve ulusun gönenci için çalışır. Ulus da söz ve yazı yardımıyla kendi esenliği konusundaki görüşlerini açıklama hakkına sahiptir."

Büyük devlet adamı Mithat Paşa, cumhuriyeti getirmeye çalışmakla suçlanmıştı. Bu aydınlar o kadar güçlenmişler ve o kadar destek bulmuşlardı ki padişahları indiriyor ve yerine hanedandan olmak şartıyla başkasını getiriyorlardı. Bunlar 1876'da Padişah'a ilk Osmanlı Anayasasını da kabul ettirmeyi başardılar. İlk genel seçimler da o tarihte yapıldı.

Jön Türklerin gözleri ve gönüllerinin bir demokratik cumhuriyette olduğu açıktır. Fakat

CUMHURİYETE GİDEN YOL-I

Zeki Sarıhan tarafından yazıldı.
Cumartesi, 29 Ekim 2016 07:45 -

Abdülhamit'in Meclis'i dağıtıp anayasayı askıya alması, Osmanlı devletinde henüz güçlü bir burjuva sınıfı olmadığını gösteriyor. Günümüzde Abdülhamit sevgisinin asıl nedeni, parlamenter bir sisteme razı olmayan feodal bir sınıfın ve üretici olmayan bir rant çevresinin varlığıdır. Onlar çıkarlarının tek bir despot tarafından daha iyi korunacağını düşünüyorlar. Elleri salladıkları bayrak da şeriattır.

Hürriyet Bayramı

Türkiye halkı İkinci Abdülhamit'in diktatörlüğüne ancak 1908'e kadar tahammül edebildi. Onun açtığı ve yaygınlaştırdığı okullardan yetişen aydınlar, 1908'de onu alaşağı ederek anayasayı yeniden uygulamaya koydular. Türkiye İkinci meşrutiyetle ikinci büyük sıçraması yaptı. Her dilden ve dinden insanlar, haftalarca, aylarca birbirine sarılarak bayram ettiler. 23 Temmuz Türkiye'nin ilk milli bayramı olmayı fazlasıyla hak etmişti.

Yeni rejim, İngiltere gibi meşruti bir monarşi idi. Artık padişahın yetkileri sınırlıydı. 1909'da Abdülhamit'in indirilmesinden sonra tahta çıkan Sultan Reşat, hiçbir işe karışmıyor, hükümetin önüne getirdiği kararları imzalamakla yetiniyordu.

Milletin kara talihi...

İttihat ve Terakki yönetimi, özellikle 1910'da "sopalı seçimler"den sonra zalim bir yönetim kurdu. Diğer partileri yasakladı. İktidarın tabanını gitgide daraltarak bir Merkez-i Umumi, onun içinde de üç kişi Enver, Cemal, Talat Paşalar ulusun geleceği ile ilgili her şeye karar vermeye başladılar ve maceracı bir siyaset izleyerek imparatorluğu ve halkı mahvettiler. Mehmet Akif ve Tefik Fikret gibi özgürlükçü aydınlar, İttihatçılara övgülerini geri aldılar.

1918'de imzalanan Mondros Ateşkesinden sonra Türkiye'de yönetim fiilen İtilaf devletlerinin eline geçti. Vahdettin Mebuslar Meclisini feshetti ve İngilizlerin gölgesi altında, atadığı hükümetlerle ülkeyi yönetmeye başladı. Diktatörlük yapacak gücü de yoktu!

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada büyük değişiklikler oldu. Milletler büyük dalgalar halinde siyaset sahnesine çıktılar. Halklar imparatorluk, çarlık, sultanlık rejimlerine öldürücü darbeler indirdiler. Çarlık yerle bir oldu, Avusturya ve Macaristan imparatorluğu çöktü, yerine iki cumhuriyet kuruldu. Çin'de Cumhuriyet daha 1911'de kurulmuştu. Türk Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara'da kurulan rejim bu büyük dalganın ürünüdür.

(Korktuğum gibi konu okuyucunun tahammül sınırı olan iki sayfaya sığmadı. Devamını gelecek yazıda anlatmaya çalışacağım.)